

K CMOREJOVĚ KRITICE

Karel Šebela

Ve 3. čísle Organonu F (2007) vyšla v rubrice Diskusie kritická stať P. Cmoreje *K Šebelovej kritike jednej kritiky antiesencializmu*, v níž si její autor bere na paškál moji nedávno vyšlou knihu *Filozofie logiky Pavla Tichého*. Cmorej se zaměřuje především na kapitolu s názvem *Kritika antiesencializmu*, jelikož v ní podrobněji rozebírám jeho článek *Empirické esenciálne vlastnosti* (dále budu používat zkratku ESV), vyšlý v Organonu F v roce 1996. V úvodu a hlavně závěru statě však kriticky hodnotí knihu celou.

Těší mě, že má kniha vyvolala reakci a jsem vděčný za Cmorejovy připomínky. V tomto textu chci odpovědět na jeho kritiku a blíže osvětlit některé základní rysy mé studie. Mým záměrem při jejím psaní bylo systematické zpracování filozofie logiky Pavla Tichého, tvůrce transparentní intenzionální logiky (TILu). Existuje již mnoho úvodů do TILu a v pracích Tichého následovníků a žáků je tento logický systém dále rozvíjen, ale doposud chybělo systematické studium jeho filozofických aspektů, zkrátka studium filozofie logiky TILu. Má práce je pokusem tuto mezeru zaplnit a podat první ucelený nástin této problematiky.

Přídomkem „první“ nechci vyzdvihnout své zásluhy, spíše zdůraznit fakt, který mi jasně vytanul během psaní – totiž že dané téma nelze v žádném případě „vyřídit“ jednou knihou a v budoucnu bude zapotřebí dalších systematických studií a monografií, tak jak bude „tichologické“ bádání pokračovat. Knize by tak zřejmě více slušel titul *Úvod do filozofie logiky Pavla Tichého*. V tomto směru je příznačná jedna epizoda z doby jejího vzniku: v době, kdy jsem ji dokončoval, právě vyšly sebrané spisy Pavla Tichého. Do té doby bylo Tichého dílo roztroušeno po mnoha zahraničních, obtížně přístupných časopisech a jen několik článků bylo přeloženo do češtiny či slovenštiny. Najednou je tak k dispozici celé Tichého dílo a má kniha začala již v okamžiku svého vzniku kvapem zastarávat. Sebekriticky považuji tuto okolnost za její největší slabinu, větší, než jsou ty, o nichž se zmiňuje Cmorej.

U Cmorejovy kritiky začnu od konce: v poslední větě tvrdí, že Šebela „nedocenil potrebu podrobnejšej analýzy zameranej na hlbší prienik do jednotlivých problémov, pri ktorej by mohol vo väčšej miere uplatniť

logické instrumentárium TIL-ky“. Nevím, zda tak Cmorej soudí na základě rozboru oné kapitoly, nebo má výhrady i k jiným, každopádně na takto paušální konstatování mohu reagovat jen podobně paušální výhradou: při práci na jednotlivých kapitolách jsem sám dobře viděl, že jednotlivá témata často nejsou ani zdaleka vyčerpána a že mnohdy zjednoduší, ale k takovému postupu zvolené téma svou obsáhlostí nutně vedlo. Při systematickém zpracování rozsáhlé látky k jistému zjednodušení musí dojít a je pak věcí diskuse, do jaké hloubky mají příslušné částečné analýzy zajít. S touto otázkou souvisí také druhá Cmorejova výtku z uvedené citace – z mé strany bylo *záměrné*, že jsem ve větší míře neuplatnil logické instrumentárium TILu. Jednak proto, že jsem chtěl psát o *filozofii* logiky a neskouzávat do specificky logických, často velmi technických problémů, a jednak jsem nechtěl, aby byla kniha určena jen pro znalce moderní logiky a z toho důvodu nemořil čtenáře poměrně složitým formalismem TILu (pokud to nebylo vysloveně nutné).

Cmorej správně odhadnul, že práce byla dokončována pod časovým tlakem, a to z více důvodů, což se odrazilo na určitých formálních chybách, které Cmorej zmiňuje a které uznávám.

Nyní konkrétně k Cmorejovým výtkám ke kapitole *Kritika antiesencialismu*: mým cílem v této kapitole bylo prezentovat Cmorejův článek jako příklad antiesencialistické pozice a zařadit ji do rámce debaty o esencialismu. V předchozím textu totiž charakterizují Tichého antiesencialismus, tedy názor, že individuím kromě triviálních vlastností nenáleží žádná vlastnost nutně. K lepšímu pochopení Tichého stanoviska v ně-kolika dalších kapitolách obšírně rozvádím soudobou debatu o esencialismu a právě v jejím rámci představuji Cmorejovu koncepci.

Cmorej mi vytýká (s. 374), že hned na začátku kapitoly konstatuji, že 1. Cmorej v článku ESV přijal určité pojetí vlastností, které je spojeno s jistými těžkostmi, které sám uznává, a 2., že na začátku článku ESV přijímá jistý předpoklad vědomě bez další argumentace. Cmorej má totiž podezření, že uvedené věci nekonstatuji, ale vyčítám mu je, což by bylo z více příčin opravdu podivné. Tak to ale není; ujišťuji, že v obou případech šlo výhradně o konstatování. Jejich cílem bylo nastínit Cmorejovy pozice a zařadit je k příslušným směrům, nic víc. Koneckonců, v obou případech šlo o takřka doslovné citace jeho článku. Totéž platí o Cmorejově pozastavení (s. 374 – 375) nad mou větou „Cmorej sice dokazuje existenci esenciálních vlastností, ale je na pováženou, zda právě jím nalezené vlastnosti vypovídají o individuích něco opravdu

podstatného“ (v knize s. 53). Cmorej se ohrazuje, že nic takového ani netvrdí, což je pravda. Mým záměrem tu však nebyla kritika Cmoreje, ale opět zařazení jeho koncepce do esencialistické debaty, vždyť uvedená věta se nachází na konci odstavce, v němž rekapituluji různé historické podoby esencialismu (v knize s. 52 – 53). Ale uznávám, že formulace „je na pováženou“ je až příliš ostrá a zavání negativním hodnocením.

V 2. odstavci na straně 375 kritizuje některé mé formulace za možnost jejich nesprávného čtení, vyvolanou jejich zkratkovitostí. Byla to daň za pokus vměstnat nesmírně náročný a bohatý text do pár stran výkladu. Připouštím, že čtenář, který Cmorejův článek nečetl, s nimi bude mít potíže, ale jak jsem již napsal, záměrem nebyl a ani nemohl být detailní rozbor. Tento nedostatek se pokouším kompenzovat hojným poznámkovým aparátem – čtenář, kterého problematika zaujme, bude muset beztak sáhnout přímo po Cmorejově článku.

Dále Cmorej rozebírá poslední odstavec s. 55 mé knihy, ve kterém zpochybňuji empiričnost některých esenciálních vlastností, které Cmorej uvádí. Cmorej tvrdí, že jsem zde nedostatečně rozlišil mezi identitou a rozsahem pojmu empirická vlastnost a po prostudování jeho kritiky musím uznat, že jeho kritika je v tomto bodě oprávněná. Empirická vlastnost byla v jeho článku definována jako taková, jejíž rozsah ve skutečném světě nelze identifikovat bez uplatnění zkušenosti. Mým záměrem v kritizované pasáži bylo poukázat na to, že konkrétní případy vlastností, dané Cmorejovými konstrukcemi K_1 nebo K_2 , sice budou empirické, ale jejich esenciálnost nebude možné lidskými silami ověřit. Jinými slovy, že není možné uvést konkrétní příklad vlastnosti, dané konstrukcemi K_1 nebo K_2 , o níž bychom *věděli*, že je empirická a zároveň esenciální. To ovšem nepopírá ani Cmorej a při úvaze nad těmito vlastnostmi jsem se nechal strhnout k vyjádření, která bych s odstupem času určitě změnil.

Ve sledované kapitole se věnuji i Cmorejově silnější verzi esencialismu. Cmorej se v článku ESV zamýšlí nad vlastnostmi, které lze vyjádřit výrazy jako „být částí I“, kde I je jméno libovolného individua (dále budu používat zkratku C). Při výkladu jsem užil větu „Má tuto vlastnost každé individuum, tedy jedná se o esenciální vlastnost?“ (v knize s. 56). Tato věta byla, jak Cmorej správně upozorňuje, špatně formulována. Věta měla znít spíš takto: „Náleží tato vlastnost částem I nutně, tedy jedná se o esenciální vlastnost?“. Na téže straně jsem také tvrdil, že je-li C „pro I esenciální, pak pro jeho jakoukoli část i platí i < I nutně“. To je

další nešikovná formulace, kterou jsem chtěl vyjádřit určitou obtíž Cmorejova přístupu, již on sám připouští, totiž že je-li C esenciální a nikoli kontingentní, pak z toho vyplývá nemožnost změn ve složení téhož individua.

Na stranách 376 – 377 Cmorej dovozuje, že ne dost jasně rozlišuji mezi pojmem části individua a vlastností být částí individua (to první je fyzický předmět, kdežto vlastnost je abstraktní entita). Dokládá to na mé myšlence, že Tichý „odmítá rozlišovat mezi částí individua a vlastností být částí individua“ (v knize s. 57), která se opírá o mou interpretaci dialogu Cmorej – Tichý (1998). Dle Cmoreje toto Tichý netvrdí a ani nemůže, neboť i Tichý toto rozlišení musí uznat. Teze, že Tichý odmítá mezi částí individua a vlastností být částí individua rozlišovat, je mojí interpretací Tichého myšlenek a vychází z toho, že Tichý v uvedeném dialogu napsal, že individuum „je logicky primitivní. I když existuje množina atomů, které k němu ‚patří‘ v daném okamžiku, tak to individuum není podle mého názoru totožné s tou množinou, a tedy taky ne s žádnou strukturou obsahující ty atomy“ (ve zmíněném dialogu na s. 277). Individuum je tedy podle Tichého nesložené, tj. nemá části, proto dle mého názoru nemá smysl u Tichého o takové distinkci mluvit, pojem části individua u něj nelze najít.

Na s. 58 své knihy, na konci výkladu Cmorejova článku, zmiňuji další důsledek Cmorejovy koncepce – pokud se I skládá z konečného počtu individuí, pak C lze vyjádřit i pomocí jiné konstrukce, z níž lze esenciálnost rovnou „vyčíst“, tudíž v takovém případě není zapotřebí empirického zkoumání. V příslušné větě (s. 58, 1. věta druhého odstavce) jsem však místo vlastnosti C uvedl omylem jinou vlastnost.

Na konci kapitoly shrnuji téma esencialismu konstatováním, že celý „spor o esencialismus lze považovat za boj o uznání či neuznání intuice, že individua jsou složené entity, jejichž některé části či vlastnosti jim náleží pouze nahodile, neovlivňují zásadním způsobem jejich povahu či identitu, zatímco jiné ano“ (s. 58). Tato věta byla jakýmsi shrnutím nastíněné diskuse a v dalších větách pak z tohoto pohledu určuji místo Tichého a Cmorejovy koncepce v této diskusi. Cmorej moji shrnující větu odmítá s tím, že podle TILu jsou sice individua jednoduchá, ale zároveň se ani TIL nevyhne jisté slabé verzi esencialismu. Tento názor je jistou „neTILovskou“ interpretací TILu, protože TIL sám se prezentuje (alespoň v Tichého pracích) jako výslovně antiesencialistický. Cmorejův názor je také výsledkem určité kritiky TILu. Netvrdím, že tato interpretace

a kritika je špatná, ale v onom Cmorejem kritizovaném místě mi šlo o prosté srovnání a zařazení Tichého názorů do širší diskuse, jak naznačuje i kontext kritizované věty.

Katedra filosofie
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého
Křížkovského 12
Olomouc
1.login@email.cz

LITERATURA

- CMOREJ, P. (1996): Empirické esenciálně vlastnosti. *Organon F* 3, č. 3, 239 – 261.
- CMOREJ, P. – TICHÝ, P. (1998): Komplexy (II). *Organon F* 5, č. 3, 266 – 289.
- SVOBODA, P. – JESPERSEN, B. – CHEYNE, C. (eds.) (1994): *Pavel Tichý's collected papers in logic and philosophy*. Praha: Filosofia, Dunedin: University of Otago Press.
- ŠEBELA, K. (2006): *Filozofie logiky Pavla Tichého*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.
- TICHÝ, P. (1988): *The Foundations of Frege's Logic*. Berlin – New York: Walter de Gruyter.